

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-29>

УДК 657

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

METHODICAL APPROACHES AND ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND AUDIT OF OWN CAPITAL OF THE ENTERPRISE

Колісник Олена Пилипівнакандидат економічних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1755-5638>**Томша Ауріка Олегівна**здобувач другого (магістерського) рівня,
Університет державної фіскальної служби України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8236-9562>**Kolisnyk Olena, Tomsha Aurika**

University of the State Fiscal Service of Ukraine

Стаття присвячена актуальним питанням підходів до здійснення обліку власного капіталу підприємства та проведення його аудиту. У теперішній час, коли більшість підприємств мають недержавну форму власності, власний капітал набуває важливе економічне значення, бо показує кількість власних засобів підприємства, які знаходяться у його розпорядженні та представляють собою фонди та резерви. Економічна важливість власного капіталу підприємства і багатогранність його структури становить необхідність ведення правильного та достовірного обліку, здійснення будь-яких форм контролю. Величина власного капіталу може відбиватися на іміджі та інвестиційній привабливості суб'єкта господарювання. Проте, постійних розвиток форм підприємства та розвиток нових форм ведення бізнесу вимагають нового дослідження особливостей формування власного капіталу на підприємствах різних організаційно-правових форм.

Ключові слова: власний капітал, резерви, аудит власного капіталу, фінансовий стан.

The basis of sustainable growth and financial stability of each business entity is their own capital. The main source where the necessary information is stored and systematized is accounting. Equity is one of the most important and important indicators, as it serves as a source of long-term financing, ensuring the creditworthiness of the enterprise, sources of risk financing, ensuring the independence and leadership of business organizers. The structure and efficiency of the use of equity of the enterprise directly affect the formation of the welfare of its owners. The amount of equity can affect the image and investment attractiveness of the entity. The purpose of equity accounting is to obtain true and unbiased information about equity, which is necessary for internal and external (investors, creditors) users in order to make appropriate management decisions. The main purpose of the audit of equity – to establish the accuracy of primary data on the formation and use of equity, completeness and timeliness of information in primary and consolidated documents and accounting registers, the correctness of accounting for equity in accordance with the constituent documents and accounting policies. enterprise reporting. Making economically sound decisions that increase financial performance and form the basis of stable operation of the enterprise is impossible without understanding the economic essence of "equity" as an object of accounting and auditing. It should be noted that accounting at each stage of economic development is largely determined by the current economic mechanism, the processes of which it reflects and controls. At the current level of socio-economic development of the economy to make informed and balanced management decisions, management needs complete and reliable information about the financial and property status of their enterprise. Also, the efficiency of the enterprise to some extent depends on the rational organization of accounting for equity, the structure and dynamics of which is the most important indicator that determines the financial condition of the enterprise. The process of equity formation is accompanied by a number of problems that affect the management aspect of financial decisions in the enterprise. The identified problems require further detailed elaboration both in theory and in practice and can be solved only if the current legislation is improved and certain forms of documents are developed.

Keywords: equity, reserves, audit of equity, financial condition.

Постановка проблеми. Основою ринкової економіки є відносини власності, які в системі бухгалтерського обліку виражені категорією «власний капітал». Підприємства, які здійснюють господарську діяльність володіють капіталом, структура і динаміка якого є найсуттєвішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства. Джерелом, де формується та систематизується вся інформація про діяльність підприємства є бухгалтерський облік, і тому саме він відображає формування власності, права власників, розподіл результатів діяльності, інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань організації обліку власного капіталу та формування методичних підходів займалися вітчизняні вчені-економісти, а саме Гордєєва-Герасимова Л., Яромиш Л., Бутинець Ф., Дорош Н., Мельник Т., Ткаченко М., праці яких присвячені теоретичним основам власного капіталу, вивченням операцій з власним капіталом, удосконалення виконання процедур, пов'язаних з власним капіталом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вищезазначені дослідження, залишається ряд невирішених питань та завдань щодо формування методичних підходів та організації процесу обліку та аудиту власного капіталу підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження методичних підходів та організації обліку і аудиту власного капіталу підприємства, визначення основних процедур та пошук напрямів удосконалення процесу організації та обліку власного капіталу підприємств; напрямів впровадження та застосування екологічної політики на підпри-

ємстві; необхідності формування в системі обліку інформації щодо екологічної діяльності з метою управління в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні економічні відносини та розвиток підприємств різних форм власності, вихід на міжнародні ринки, подолання кризових ситуацій поступово змінює умови функціонування суб'єктів господарської діяльності.

У сучасному суспільстві представники західної економічної науки трактують капітал, як «блага довготривалого використання, що створені людиною для виробництва інших товарів і послуг». Дане визначення капіталу служить загальною основою для різних понять, використаних у вжитку і в економічній літературі. Проаналізувавши представлені положення, можна дійти висновку, що майже усі мислителі в економіці визначають капітал як певне реальне майно, здатне створювати нові товари й приносити дохід його власнику. Характеристики визначень капіталу, що використовуються в сучасних літературних джерелах, наведені в таблиці 1.

Таким чином, дослідники як минулих часів, так і сучасні підходять з різних сторін до визначення цієї категорії. Одна група визначень фіксує фінансову сторону, інша – натуральну.

З часом сутність власного капіталу змінювалась, проте не суттєво. В залежності від ступеню розвитку суспільства представники економічної думки вкладали в поняття «власний капітал» своє значення та сутність.

Під власним капіталом розуміли вартість, що створює додаткову вартість, весь нагромаджений запас засобів для виробництва матеріальних благ і досягнення тих переваг, які, як правило, вважаються частиною доходу, засоби, як грошові так і майнові, на які відкривається торговельне чи промислове підпри-

Таблиця 1

Підходи до трактування сутності поняття «капітал»

№ з/п	Автор, джерело	Визначення поняття
1.	Біла О.Г. [1]	Капітал підприємства – сукупні грошові ресурси, що використовуються на підприємстві, авансований у господарську діяльність капітал, власний, позичений і залучений у сукупності.
2.	Бідник О.І. [2]	Капітал визначається як власність, що належить фізичним або юридичним особам у даний момент і чітко відокремлена від доходу, отриманого від цієї власності протягом певного періоду.
3.	Бланк І.А. [3]	Капітал – загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів.
4.	Опарін В.М. [4]	Капітал – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства.

Джерело: згруповано авторами за [1–4]

ємство, ресурси та блага, які виробляються та розподіляються в державі для задоволення потреб суспільства, як сума цінностей, вкладених у підприємство з метою отримання прибутку та багато інших.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [5], власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Аудит власного капіталу компанії є одним з найважливіших і найскладніших напрямків перевірки господарської діяльності підприємства. При цьому важливими складовими ефективності проведення аудиту є правильна постановка завдань перевірки та визначення її основних джерел інформації. Для розгляду методики аудиту операцій із власним капіталом компанії, визначимо його мету і завдання.

Метою бухгалтерського обліку власного капіталу є отримання правдивої та неупередженої інформації про власний капітал, що необхідна для внутрішніх та зовнішніх (інвесторів, кредиторів) користувачів з метою прийняття відповідних управлінських рішень.

Облік власного капіталу має виключну важливість, бо саме облікові дані є інформаційним забезпеченням оцінювання зовнішніми контрагентами кредитоспроможності підприємства та міри його інвестиційної привабливості.

Окрім того, якісний облік власного капіталу відіграє суттєву роль у стосунках між власниками підприємства, оскільки прибуток зазвичай розподіляється пропорційно частці у статутному капіталі кожного з власників чи засновників підприємства [6, с. 143].

Основна мета аудиту власного капіталу – встановити достовірність первинних даних відносно формування та використання власного капіталу, повноти та своєчасності відображення інформації в первинних та зведених документах й облікових регістрах, правильність ведення обліку власного капіталу відповідно до установчих документів та облікової політики, достовірність відображення стану власного капіталу у звітності підприємства.

Відповідно до мети аудиту власного капіталу визначають основні завдання аудиту:

- перевірка правильності формування і використання коштів власного капіталу;
- оцінка стану синтетичного і аналітичного обліку власного капіталу;
- оцінка повноти і правильності відображення в обліку і звітності господарських операцій з формування та використання власного капіталу;

- перевірка дотримання законодавчих і нормативних актів, пов'язаних з формуванням і використанням капіталу.

Для власного капіталу джерелами інформації є:

- установчі документи, такі як установчий договір, статут, протокол зборів засновників, учасників або акціонерів;

- документи, пов'язані з формуванням та рухом – надходження коштів, матеріальних цінностей від засновників, основні засоби; розрахунки з учасниками та реєстри бухгалтерського обліку, наприклад журнали, оборотні відомості, головна книга;

- документи права власності на майно (які є внеском до власного капіталу);

- свідоцтва права власності на нерухомість, транспортні засоби, земельні ділянки;

- акти та довідки попередніх аудиторських перевірок, дані внутрішнього контролю та документи, яка узагальнює дану інформацію;

- фінансова та статистична звітність [7].

Реальний власний капітал будь-якого підприємства постійно змінюється, що зумовлено специфікою галузі. Тому багато підприємств здебільшого взагалі не приділяють уваги точності відображення в бухгалтерському обліку реальної суми власного капіталу, що зумовлює викривлення даних в бухгалтерському обліку та унеможлиблює проведення аудиту.

Якщо ж аудитор знайшов порушення, які не впливають на законність функціонування підприємства та не завдають шкоди державі, то він фіксує факти аудиту в аналітичній частині висновку, але має право видати позитивний висновок. Якщо аудитор знайшов порушення, які впливають на законність функціонування, то він також фіксує всі факти в аудиторському висновку, але дає час для усунення виявлених порушень. Якщо ж порушення не виправлені, то аудитор не має права видати позитивний висновок [8].

Аудиту підлягає насамперед структура капіталу господарюючого суб'єкта за джерелами його утворення. Здійснюючи аудит власного капіталу, виходять із того, що він формується на основі внесків власників підприємства у вигляді грошових коштів, майна, нематеріальних активів у розмірах, визначених установчими документами [9].

При перевірці правильності формування зареєстрованого капіталу підприємства першочергово необхідно з'ясувати організаційно-правову форму підприємства, що обумовлює особливості його формування. При перевірці відображеної в бухгалтерському обліку величини суми зареєстрованого капіталу аудитор

зіставляє її з зареєстрованою сумою в установчих документах підприємства. Крім того, аудитор перевіряє юридичний статус та права здійснення зареєстрованих видів діяльності, склад засновників (учасників), структуру управління підприємством.

Згідно зі ст. 155 Цивільного Кодексу України, якщо після закінчення фінансового року вартість чистих активів акціонерного товариства виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу та зареєструвати відповідні зміни до статуту у встановленому порядку [10].

Особливо важливим питанням аудиту є перевірка правильності змін зареєстрованого капіталу. Величина зареєстрованого капіталу збільшується чи зменшується після перереєстрації в установчих документах з внесеними до них змінами у законодавчо визначені строки.

Дослідження впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на організацію бухгалтерського обліку руху статутного капіталу дозволило встановити, що визначальним елементом в організації системи обліку є максимальна аналітичність інформації щодо величини, структури та динаміки статутного капіталу в розрізі конкретних власників корпоративних прав.

Ефективне управління рухом статутного капіталу можливе лише за умов наявності в суб'єктів управління необхідної економічної інформації, основну частку якої складає облікова інформація [11, с. 130].

Для удосконалення проведення аудиту власного капіталу, необхідно зробити наступне:

- удосконалити форми первинних документів для обліку капіталу;
- розробити форми управлінської звітності;
- удосконалити аналітичний та синтетичний облік власного капіталу;
- удосконалити методичне забезпечення обліку власного капіталу на законодавчому рівні;
- розробити форми окремих робочих документів аудитора, які містять інформацію про рух та формування капіталу підприємства;
- розробити інформаційні джерела, в яких відображено процеси і господарські операції, пов'язані з формуванням і змінами елементів акціонерного капіталу тощо.

Висновки. Таким чином, в даній роботі було досліджено методичні підходи та організацію обліку і аудиту власного капіталу підприємства, визначення основних процедур та пошук напрямів удосконалення процесу організації та обліку власного капіталу підприємств. Тому облік власного капіталу є важливим процесом інформаційного забезпечення оцінювання підприємства з боку кредиторської спроможності та інвестицій. При цьому методично якісно сформована система обліку власного капіталу впливає на проведення аудиту та формування аудитором висновку. Проте, навіть при проведенні аудиту власного капіталу часто аудитори стикаються з проблемами, серед яких викривлення даних бухгалтерського обліку та недостатність документального і методичного забезпечення. Тому для врегулювання даних питань в роботі було запропоновано напрями удосконалення організації обліку та аудиту власного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 112–119.
2. Бідник О.І. Поняття капіталу підприємства та його еволюція. *Науковий вісник*. 2007. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyattya-kapitalu-pidpriemstva-ta-yogo-evolyutsiya/viewer>
3. Бланк І.А. Управління формуванням капіталом. Київ : «Ніка-Центр», 2008. 510 с.
4. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : Навч. посібник. 4-те видання. Київ : КНЕУ, 2007. 240 с.
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 №73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
6. Пономаренко О.Г., Колодяжна Р.В. Облік власного капіталу: організація наукового дослідження. *Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство»*. 2021. С. 142–145.
7. Бутинець Ф.Ф. Аудит: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. Житомир : ПП «Рута», 2002. 672 с.
8. Радіонова Н.Й., Губа І.М. Аудит власного капіталу підприємства: шляхи удосконалення організації і методики. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2017/12/Radionova-Guba.pdf> (дата звернення 07.04.2022).

9. Пилипенко О.І. Облік та аналіз власного капіталу: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2005. 25 с.
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
11. Кук Р.П., Ходзицька В.В. Шляхи удосконалення організації обліку і аудиту власного капіталу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197232107>

REFERENCES:

1. Bila O.Gh. (2010) Finansove planuvannja i finansova stabilnistj pidpryjemstv [Financial planning and financial stability of the enterprise]. *Finance of Ukraine*, no. 4, pp. 112–119.
2. Bidnyk O.I. (2007) Ponyattja kapitalu pidpryjemstva ta yoho evolyutsiya. *Naukovyy visnyk*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyattja-kapitalu-pidpriemstva-ta-yogo-evolyutsiya/viewer> (in Ukrainian)
3. Blank Y.A. (2008) Upravlenye formirovanyem kapytala [Capital formation management]. Kyiv: «Nyka-Centr».
4. Oparin V.M. (2007) Finansy (Zahal'na teoriya): navch. posibnyk. 4-te vydannya. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
5. On approval of the National Regulation (Standard) of Accounting 1 «General requirements for financial reporting»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07.02.2013 № 73. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (in Ukrainian)
6. Ponomarenko O.G., Kolodyazhna R.V. (2021) Equity accounting: organization of scientific research. Proceedings of the X All-Ukrainian scientific-practical conference. «Actual problems of using economic potential: state, region, enterprise».
7. Butynets F.F. (2002) *Audit: A textbook for students majoring in «Accounting and Auditing» in higher education*. Zhytomyr: PE «Ruta. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (in Ukrainian)
8. Radionova N.Y., Guba I.M. (2017) Audit of equity of the enterprise: ways to improve the organization and methodology. Retrieved from: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2017/12/Radionova-Guba.pdf> (in Ukrainian)
9. Pilipenko O.I. (2005) Accounting and analysis of equity: theory and practice: author's dissertation on the acquisition of science. *degree of Candidate of Economics Science: special 08.06.04. «Accounting, analysis and audit»*. Kyiv. (in Ukrainian)
10. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (in Ukrainian)
11. Cook R.P., Khodzitskaya V.V. Ways to improve the organization of accounting and audit of equity. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/197232107> (in Ukrainian)